

6. Filosofia trăirii estetice în Renaștere

Profesor: Constantin Aslam
Curs de filosofia trăirii estetice
@ UNArte, București, 2017

Ilustrație: Ghirlandaio, Domenico. *Zachariah in the Temple* (detail)

Renașterea și Evul Mediu Apusean

- Renașterea, în sensul vizat aici, este acea epocă istorică ce se referă la fenomenele culturale apărute în Europa Occidentală, între secolele XIV și XVI.
- În ceea ce privește filosofia trăirii estetice, apariția Renașterii este marcată de o schimbare a lumii afective a omului, apărută odată cu decăderea autorității Bisericii Catolice.

În lipsa siguranței oferite de credința creștină, omul renascentist și-a căutat puncte de sprijin în domenii eterogene cum ar fi știința, magia, credințele esoterice sau filosofia și cultura sfârșitului Antichității.

- Din diversitatea credințelor renascentiste privitoare la lume și la ființa omenească avea să se nască **gândirea modernă**.
-

Lumea afectivă renascentistă

- Renașterea, ca epocă de tranziție de la *Weltanschauung*-ul medieval la cel modern, este o epocă a contradicțiilor.
- Din perspectiva trăirii estetice, omul renascentist trăiește cu sentimentul angoasa provocată de destrămarea valorilor medievale și cu sentimentul nimicniciei existenței.
- În locul revelării pe calea religiei a misterelor existenței, omul renascentist pune cunoașterea umană ca efort de descoperire a secretelor ascunse ale naturii.

Omul renascentist preia elemente ale trăirii estetice creștine și antice, însă le resemnifică din perspectiva propriului *Weltanschauung*, dând naștere astfel unei lumi afective paradoxale în care știința se împletește cu magia și cu arta.

Alchimia și unitatea cunoașterii renascentiste

- Eclectismul renascentist a făcut ca unitatea cunoașterii să fie concepută sub umbrela **cercetărilor alchimice**, care au strâns în jurul lor domenii eterogene precum **arta, filosofia, știința, magia și hermetismul**.
- Dincolo de prejudecățile moderne privitoare la alchimie, în secolele XIV-XVII alchimiștii erau printre cei mai respectați profesori din universități și printre cei mai apreciați oameni de știință.
- Cucerii de alchimie și hermetism au fost artiști precum Albrecht Dürer și oameni de știință precum Isaac Newton, părintele fizicii moderne.

Presupozițiile gândirii alchimice au influențat în mod fundamental și filosofia trăirii estetice.

Presupoziții fundamentale ale gândirii alchimice

- Există două presupozii fundamentale ale gândirii alchimice:
 - 1) **Raportarea magică la lume** – ideea că poate exista „acțiune la distanță”, prin intermediul spiritului, între două ființări.
 - 2) **Simbolismul** – ideea că lumea concretă trimite dincolo de sine, către o „lume a spiritului”, care funcționează după un set de legi mai profunde decât cele observate în mod nemijlocit pe cale experimentală.

Prin raportarea magică la lume, alchimia se apropie de mentalitatea epocii elenistice a culturii grecești și, prin gândirea simbolică, ea se apropie de mentalitatea creștină.

Alchimia își propune o sinteză între gândirea târzie greacă și cea creștină, care se poate observa și în domeniul filosofiei trăirii estetice.

Viziunea alchimică despre suflet și ideea spirit

- În gândirea alchimică există trei entități din care ființa umană, ca și orice ființă însuflețită în genere, este formată:
 - 1) **Sufletul** – substanța invizibilă, eternă și imuabilă care este „esența” ființării umane.
 - 2) **Spiritul (corpul eteric sau corpul astral)** – o substanță cvasi-imaterială, care joacă rolul de „vehicul” și principiu de individuație a sufletului în lume. La naștere, fiecare suflet este „îmbrăcat” într-un spirit sau „corp eteric”
 - 3) **Corpul Material** – corpul sensibil care poate fi perceput prin simțurile corporale.

Toate eforturile alchimistului erau de a modifica aspectul material al lucrurilor prin intermediul unor forțe spirituale.

Spiritul și puterile sufletești

- În calitate de vehicul al sufletului prin lume, spiritul manifestă o sumă de puteri sufletești, care sunt, în mentalul renașcentist, puse în legătură cu influența astrelor asupra spiritului (numit și „corp astral”) în momentul nașterii.
- Conform acestei teorii, sufletul coboară, în momentul nașterii, din Ceruri, prin orbitele celor șapte planete cunoscute în acea perioadă.
- Diferențele dintre personalități sunt puse pe seama diferenței dintre pozițiile astrelor în momentul nașterii

Concepția dobândirii puterilor sufletești de către spiritul uman prin influența astrelor este originea ideii de „zodiac”, folosită și astăzi în medii neacademice ca reminiscență a unei viziuni asupra lumii deja depășite de știința contemporană.

Erosul ca forță fundamentală a universului

- Pentru alchimiști, forța care leagă împreună toate lucrurile între ele este **erosul înțeles atât ca forță de atracție universală, cât și ca emoție estetică.**
- În virtutea paralelismului dintre „lumea interioară” a spiritului omenesc (microcosmos) și „lumea exterioară”, **erosul** este văzut ca o punere în mișcare a spiritului uman, cu repercusiuni asupra lumii exterioare.
- Întreaga magie și știință a Renașterii se bazează pe **manipularea subtilă a acestei forțe a erosului care leagă laolaltă microcosmosul și macrocosmosul.**

Viziunea alchimică asupra erosului face ca întreaga știință, artă și filosofie renascentistă să fie impregnată cu presupuziții estetice și cu o anumită viziune asupra trăirii estetice.

Erosul ca emoție estetică fundamentală

- În calitate de emoție estetică fundamentală, erosul este văzut ca un **φάρμακον** ce poate fi, în același timp:
 - 1) O maladie a sufletului – erosul gândit ca descântec ce strică echilibrul sufletesc și spiritual.
 - 2) O virtute eroică – erosul gândit ca forță ce dă omului puterea de a efectua acțiuni fantastice, ce depășesc puterile unui om normal.

Ca trăire estetică fundamentală, *erosul* renascentist este o coincidență a două tendințe contrarii – una către autodestrucție, alta către creație.

În mentalul Renașterii, erosul este văzut ca forță de atracție a contrariilor care are capacitatea de a aduce la unitate lumea naturală și cea sufletească.

Beatitudinea și împlinirea trăirii estetice în Renaștere

- Estetica renascentistă, ca și cea creștin-medievală, își găsește împlinirea în starea de beatitudine.
- Ca și în Evul Mediu, această stare de beatitudine este gândită ca o stare sufletească plăcută, ca un sentiment de „acasă” pe care sufletul îl are atunci când se înalță spre contemplarea originii sale divine.

Ideea renascentistă de „beatitudine” este însă gândită în coordonatele alchimice și hermetice tocmai expuse ca un fel de purificare a sufletului, de transformare a materiei sufletești din „plumb” în aur.

- O operă de artă paradigmatică pentru gândirea simbolică și magică renascentistă este **Divina comedie** a lui **Dante Alighieri**, care urmărește călătoria simbolică a sufletului prin toate cele trei regiuni ale lumii în vederea purificării.

Concluzii finale

- Renașterea este o perioadă de tranziție între Evul Mediu și Modernitate, în care valorile medievale și antice se împletesc cu o sumă de presupoziii noi ce vor da naștere, în cele din urmă, *Weltanschauung*-ului modern.
- Lumea afectivă, ca și teoriile privitoare la trăirea estetică din Renaștere, sunt influențate de gândirea greacă târzie din perioada elenistică și de gândirea creștină medievală.
- Modelul cunoașterii în Renaștere a fost dat de alchimie, care întrunea la un loc domenii felurite ale spiritualității umane precum magia, știința, arta și filosofia.

Cele două teorii fundamentale ale Renașterii, care au influențat gândirea estetică, au fost ce a *coincidenței contrariilor* și a *legăturii intime dintre microcosmos și macrocosmos*.

Concluzii finale

- În virtutea legăturii dintre microcosmos și macrocosmos, *erosul* este, în același timp, o **forță a naturii**, cât și **emoția estetică fundamentală**.
- În virtutea teoriei coincidenței contrariilor, **emoția estetică fundamentală – erosul – este o emoție ambiguă**:
 - 1) O **maladie a spiritului**
 - 2) O **virtute eroică**
- Trăirea estetică renașcentistă își găsește împlinirea în starea de **beatitudine**, gândită ca „sentiment de acasă” prilejuit de **contemplarea de către suflet a originii sale divine**.